قۇرئاندىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى

قۇرئاندا نۇرغۇنلىغان قىسسىلەر بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىمى پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىدۇر.

قۇرئاندا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى دىنىي ئۇسلۇبنىڭ بىر پارچىسى بولۇپ كەلگەن. يەنى قۇرئاندىكى قىسسىلەر، يۈز بەرگەن ۋەقەلىكلەرنى تېمىسى بويىچە ئىختىيارى ھالدا بايان قىلغان شەكىلدىكى مۇستەقىل بىر سەنئەت ئەسىرى ئەمەس، بەلكى ئۇلار دىنىي مەقسەت شەرت قىلىنغان ۋە بۇ دىنىي مەقسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان دەۋەت ياكى تەشۋىقاتلاردىن ئىبارەتتۇر. مۇشۇ شەرتكە ئاساسەن، بۇ قىسسىلەر ئەسلىدە سەنئەت خاراكتېرىدىن خالىي ھالدا كېلىشى كېرەك ئىدى. بىزگە شۇ نەرسە ئايانكى، بىر يازغۇچى ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى بىرلا ۋاقىتتا ھەم مەلۇم بىر نەرسىنىڭ تەشۋىقاتى ئۈچۈن ھەم سەنئەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرالمايدۇ.

ئەمما بىز قۇرئان قىسسىلىرىدە بۇ ئىككىسىنىڭ بىرلا ۋاقىتتا قوللىنىلغانلىقىغا ھەيران بولماقتىمىز. بىر قارىساق، كۆز ئالدىمىزغا بىزنى بىر نەرسىگە دەۋەت قىلىۋاتقان قىسسە چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا، ئۇنىڭ ھېچقانداق ئوخشىشى بولمىغان بىر سەنئەت ئەسىرى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز.

بەلكى بۇ، قۇرئاننىڭ مۆجىزە ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەنلىكىنىڭ ئەڭ روشەن دەلىلى بولسا كېرەك.

ئىنساننىڭ قابىلىيىتى نەقەدەر ئۈستۈن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ھەم سەنئەت ئەسىرى ھەم تەشۋىقات ئەسىرى يارىتالىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا، بىرلا ۋاقىتتا باشقىلارنى ھەيران قالدۇرىدىغان سەنئەت ئەسىرى يارىتىشى ۋە بىر نەرسىگە بىۋاسىتە دەۋەت قىلالىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئەمما قۇرئان قىسسىلىرىنىڭ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى ئۈستىلىق بىلەن بەجا كەلتۈرۈشى ئىنساننى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرىدۇ.

بۇ بىرىنچىسى...

يەنە بىر مەسىلە شۇكى، بىر يازغۇچى ھەرقانچە قابىلىيەتلىك بولۇپ كەتسىمۇ، بىر ۋەقەنى سىزگە ئۈچ، بەش، ھەتتا ئون قېتىم شەكىل ئۆزگەرتمەستىن تۇرۇپ چۈشەندۈرەلىشى مۇمكىن ئەمەس. بەلكى ئۇ، بىر قېتىم چۈشەندۈرگەن نەرسىسىنى ئىككىنچى قېتىم چوقۇم باشقىچە ئىپادىلىشى ياكى سەۋىيەسىنى ئۆزگەرتىشى لازىم. ئەمما بىر قېتىم چۈشەندۈرۈلگەن ۋەقەنىڭ تەسىرى ئىككىنچى قېتىمدا چوقۇم يوقاپ كېتىدۇ.

بۇ ھەممىگە ئايان مەسىلىدۇر. ئەمما قۇرئان قىسسىلىرىگە قارايدىغان بولساق، بىر قىسسىنىڭ ئون قېتىم چۈشەندۈرۈلۈشىگە ھەيران بولماي قالمايمىز. چۈنكى ئاللاھ

www.munber.org

ئوخشاش بىر قىسسىنى ئوخشاش سەۋىيەدە ۋە ئۆزگىچە تەسىرچانلىقتا ئىگە قىلىپ، ئون - ئون بەش قېتىم چۈشەندۈرمەكتە.

قىسسە قايتا - قايتا تەكرارلانسىمۇ، بايان قىلىنىش سەۋىيەسى ھەمىشە ئوخشاش ۋە ئەڭ يۇقىرى پەللىدە... ئۇنىڭ تەسىرى قوشۇپ قويۇلغان بىر كەلىمە، چىقىرىۋېتىلگەن بىر بۆلۈم، يېڭى بىر ئىبارە، ئالدىنقى قېتىمقىسىدا بولمىغان بىر جۈملە، بۇرۇنقىلىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان پىكىرنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىنى خىيال قىلىش ئىنسانغا يېڭىچە ئىلھام بېرىدۇ.

قۇرئان ـ ساھىبىنىڭ ئىنسانلار ئارىسىدىن تاللانغان بىر پەيغەمبەر ئەمەسلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغۇچىلارنى ئاجىز ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان مۆجىزە بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ، پەقەت ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ تائالادۇر. ئەدەبىي تەنقىدچىلەرنىڭ كۆپىنچىسى قۇرئان قىسسىلىرى ئالدىدا تىلى تۇتۇلۇپ، ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماقتا.

مەن قۇرئان قىسسىلىرىنى بىر نەرسىلەرنى دېيىش ئۈچۈن قوسۇر ئىزدەۋاتقان تەنقىدچىدەك ئوقۇۋاتاتتىم.

قىسسىلەرنى كونا ـ يېڭى تەنقىد ئۇسلۇبلىرىغا سالماقتا ئىدىم. نەتىجىدە، مۇقەررەر ھالدا سەجدە قىلىش تۇيغۇلىرى بىلەن ئۆزەمگە قايتتىم.

بۇ قىسسىلەر بىر ئىنساننىڭ ئويدۇرمىسى ئەمەس، شۇنداقلا، ئىنسانغا ئائىت ئەسەرمۇ ئەمەس. ئۇنىڭ باش قەھرىمانلىرى ئىنساندۇر، سۆزلىرى ئىنسان تەرىپىدىن ئېيتىلغان، ۋەقەلىرى ئىنسانىيەت تارىخىدا مەيدانغا كەلگەن ۋەقەلەر بولۇپ، ئۇنىڭدىكى ھەممە نەرسە ئىنسان بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. لېكىن ئۇلاردىكى بەزى نەرسىلەر ئىنسان بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئەمەس. ئۇلار بولسىمۇ، تەسۋىرلەنگەن تېما، بايان قىلىنىش مېتودى، قىسسىدىكى ئۇسلۇب، بۇ ئۇسلۇبنىڭ تەركىبى ۋە يۇغۇرۇلۇشى... ئۇلاردىكى ئىلاھىي نەرسىلەر مانا بۇلاردىن ئىبارەت.

شۇڭا ئاللاھ بىر قىسسىنى بىر، ئىككى، ئون ھەتتا يىگىرمە قېتىم بايان قىلغان بولۇپ، ھەر قېتىمدا ئىنساندا باشقىچە ۋە بۇرۇنقىدىن پەرقلىق، ئالاھىدە بىر تۇيغۇ پەيدا قىلماقتا.

بۇ، يېزىقچىلىقتىكى بىر مۆجىزىدۇر. دۇنيادىكى ھېچبىر كىتابتىن ئۇنىڭ ئوخشىشىنى تاپالمايسىز. ئەمما بۇ كىتابنى بىزگە ئوقۇش ۋە يېزىشتىن ھېچقانداق مەلۇماتى بولمىغان (يەنى ساۋاتسىز) ھەزرىتى مۇھەممەد ئېلىپ كەلدى.

ھەزرىتى مۇسانىڭ قىسسىگە قاراڭ!

ھەزرىتى مۇسانىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ سۆزلىرىگە دۇچ كېلىشىنى ۋە تۇۋا ۋادىسىدىكى مۇقەددەس ئوت ئالدىدا تۇرۇشىنى ئويلاپ كۆرۈڭ!

ئاللاھ بۇ ۋەقەنى بىر نەچچە قېتىم بايان قىلماقتا.

بۇ ۋەقە بىرىنچى قېتىم سىزدە قورقۇش ھېسسىياتى پەيدا قىلىدۇ.

ئاللاھ ئۇنى يەنە بىر قېتىم بايان قىلىدۇ، بۇ قېتىم سىزگە سۆيگۈ، مەرھەمەت ۋە ئۈمىد بېرىدۇ.

قىسسە ئوخشاش... باش قەھرىمانلىرى مۇسا بىلەن ھاسىسى، يەنى باش قەھرىماندا ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق. بۇ يەردە بولغان پۈتۈن ۋەقە شۇ: باش قەھرىمانلىرى ئۆزگەرمىگەن ۋە ھېچقانداق قوشۇمچە پىرسۇناژ قېتىلمىغان بولسىمۇ، ئىلاھىي تەسۋىر ئۇسلۇبىنىڭ بىزدە ھەرخىل تەسىرات پەيدا قىلىشىدىن ئىبارەتتۇر.

بۇندىن بۇرۇن، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر قۇرئاننىڭ مۆجىزە ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ چوڭقۇر تەسىرى ھەققىدە ھەرخىل پىكىرلەرنى بايان قىلدى. مەيلى بۇرۇنقى ياكى ھازىرقى كىشىلەر بولسۇن، ھەممىسى بىزگە قۇرئان كەلىمىلىرىدە كۆپ ئۇچرايدىغان ۋە ئىنسان قەلبىنى سەجدىگە مەجبۇرلايدىغان بۇ پەرقلىق نەرسە توغرۇلۇق ئەسەرلەر يېزىپ قالدۇردى. ئۇنىڭ سۆزلىرى مۆجىزە، مەنىسى ئاجايىپ، بايان قىلىنىشى ھەيران قالارلىق، ـ دېيىلگەنىدى. دېمەك، ئۇنىڭ ھەققىدە كۆپ پىكىرلەر بايان قىلىندى، تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلدى، نۇرغۇنلىغان ماقالە ـ ئەسەرلەر يېزىلىپ، ئېلان قىلىندى. ئەمما ھېچقايسىسى قۇرئاننىڭ بالاغەت، لەۋزى (سۆز) ۋە مەنە جەھەتتىن ئەمەس، بەلكى سەنئەتلىك تەسۋىر ئۇسلۇبىنى «ئەتتەسۋىرۇل فەننىي فىل قۇرئان» ناملىق كىتابتەك روشەن ئىپادىلەپ بېرەلمىدى.

«ئەتتەسۋىرۇل فەننىي ــ سەنئەتلىك تەسۋىر» دەپ ئاتالغان بۇ ئۇسلۇب، قۇرئان قىسسىلىرىدىكى مۆجىزىلىك ئەھۋاللارغا مۇناسىۋەتلىك سىرلارنىڭ سىرىدۇر. مەسىلەن، سىز قۇرئاندىكى قىسسىلەرنى ئوقۇشقا باشلايسىز، بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن، غەلىتە بىر ھېسسىياتقا چۆمۈپ كېتىسىز.

قولىڭىزدىكى كىتابنى ئۇنتۇپ كېتىسىز، كۆزلىرىڭىزگە كىتاب قۇرلىرى كۆرۈنمەيدۇ، كىتاب ۋە كەلىمىلەر كۆز ئالدىڭىزدىن غايىب بولىدۇ. ئەتراپىڭىزدا مەۋجۇتلۇقتىن ئەسەر قالمايدۇ، ھەممە نەرسە مەۋھۇملۇققا ئايلىنىپ كېتىدۇ. ۋە كۆز ئالدىڭىزغا قىسسە قەھرىمانلىرى ھەرىكەت قىلىۋاتقان بىر سەھنە پەيدا بولىدۇ.

ئەنە، نۇھ ئۆز قەۋمىنىڭ كاتتىلىرى ۋە مۇشتۇمزورلىرى توپلاشقان يەرگە تاشلاندى. ئۇلار ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن سۆزلەر يېزىق ھالەتتە كۆز ئالدىڭىزدىن ئۆتمەكتە. ھەر بىر جۈملىنىڭ تەسىرى (خۇددى سۆزلىگۈچىنىڭ بارماق ئىزى باشقىلارنىڭكىگە ئوخشىمىغاندەك) بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق.

سەھنە ئۈدۈلىڭىزغا قۇرۇلغان بولۇپ، سۆھبەت داۋاملاشماقتا ۋە مۇجادىلە بارغانسېرى يۇقىرى پەللىگە چىقماقتا. سىز ھەيرانلىق ئىلكىدە كۆرۈپ، ئاڭلاپ ئولتۇرىسىز.

www.munber.org

بىردىنلا، كەلىمە يېزىقلىرى كۆز ئالدىڭىزدىن غايىب بولۇپ، زېھنىڭىزدە سۆھبەتكە، كۆرەشكە ۋە ھېس ـ تۇيغۇلارغا خىتاب قىلىدىغان ياڭراق ئاۋاز پەيدا بولىدۇ.

قۇرئاننىڭ مۆجىزىلىك ئالاھىدىلىكى مانا بۇنىڭغا مۇجەسسەملەنگەن. سۆزلەر سىزگە بىر نەرسىلەرنى چۈشەندۈرۈپلا قالماستىن، ئىچىڭىزدە بۇرۇنقى سەھنىلەردە رول ئالغان ئىنسان قىياپىتىدىكى شەخسلەرگە ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلىدۇ. سىز ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ھەرىكەتلىرىنى كۆرىسىز ۋە ئۇلارنىڭ پەقەت كونا تىياتىرلا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ كۈندىلىك ھايات سەھنىسىدە باشقىچە ئۇسلۇب ۋە يېڭى ئارتىسلار بىلەن يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىسىز.

قىسسىنى تۇگىتىسىز...

پەلەك چاقى سىزنى ھەرىكەتلەندۈرىدۇ... ئاندىن قۇرئان قىسسىلىرىدىن باشقا بىرىنى ئوقۇشقا باشلايسىز.

ئوقۇشنى ئەمدىلا باشلاپ تۇرۇشىڭىزغا تېخىمۇ غەلىتە بىر ۋەقە يۈز بېرىدۇ. بىرىنچى قىسسىدىكى سەھنە قايتا قۇرۇلىدۇ، ئەمما بۇ قېتىم كىنو پەردىسى ئېچىلىدۇ.

كەلىمە يېزىقلىرى غايىب بولۇپ، كىنو پەردىسى يورۇيدۇ. كۆز ئالدىڭىزدا فىلىم لېنتىسى مۆجىزىلىك بىر شەكىلدە ھەرىكەت قىلىشقا باشلايدۇ. فىلىم كەلىملىرىنىڭ تىلى رەسىمدۇر. سىز تىمتاس ئولتۇرۇپ رەسىملەر بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈۋاتقان فىلىمنى كۆرىسىز. بۇ ئارىدا، تەبىرى يوق چۈش بارلىققا كېلىدۇ. رەسىملەرنىڭ پارچە ـ پارچە، سىنارىيەنىڭ زەنجىرسىمان بولۇشى ۋە سەھنىلەرنىڭ تەركىبى سىزنى بۇ چۈشنىڭ تەبىرىگە ئېلىپ بارىدۇ.

قۇرئاننىڭ تىياتىر ئۇسلۇبىدا تەسۋىرلەنگەن قىسسىلىرى ئارىسىدا ھەزرىتى ھۇد بىلەن ھەزرىتى سالىھنىڭ قىسسىلىرى بار.

قۇرئاننىڭ كىنو ئۇسلۇبىدا تەسۋىرلەنگەن قىسسىلىرى ئارىسىدا ھەزرىتى يۇسۇف بىلەن ھەزرىتى مۇسانىڭ قىسسىلىرى بار.

قۇرئان **14** ئەسىر بۇرۇن نازىل بولدى.

ئەدەبىيات ئالەمى تېخى قىسقا قىسسىلەرنىڭ قائىدىلىرىنى، دىرامىنىڭ ئۇسلۇبىنى ياكى كىنو سەنئىتىنى كەشىپ قىلمىغانىدى.

ئەرەبلەر (ئانا تىلىدا قۇرئان نازىل قىلىنغانلار) شېئىر ۋە ئەپسانىلەردىن باشقا سەنئەتلىك ئىپادە شەكىللىرىنى بىلمەيتتى. شۇڭا ئۇلار ھەزرىتى مۇھەممەدكە تۆھمەت چاپلاپ «شائىر» دېدى. ئاندىن ئۇنى بۇرۇنقىلارنىڭ قىسسىلىرىنى سۆزلەيدىغان «مەدداھ» دېدى. ھەر ئىككى تۆھمەتنى كارغا كەلمىگەندىن كېيىن، ئۇنى «سېھىرگەر» دەپ باقتى. بۇ تۆھمەتنىڭ مەلۇم ئاساسي بار ئىدى. ئەمما بىزنىڭ «سېھىرگەر»لەر ھەققىدىكى چۈشەنچىمىز ئۇلارنىڭ ئىپتىدائىي ۋە كەمتۈك چۈشەنچىسىدىن كۆپ پەرقلىق -

ئەلۋەتتە! ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسىدىكى «سېھىر» ــ ساختىپەزلىك ۋە كۆز بويامچىلىقتىن ئىبارەت. بىزنىڭ چۈشەنچىمىزدىكى «سېھىر» بولسا، ئىلھام بەرگۈچى سەنئەت سېھىردىن ئىبارەت. قۇرئاندىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى ئىلھام بەرگۈچى سەنئەت سېھىرىنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالماقتا. ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھاپىلا ـ شاپىلا پىكىر يۈرگۈزۈش ياكى بىر ـ ئىككى كىتاب بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. بۇ، كېلەچەكتە نۇرغۇنلىغان سەنئەتكار ۋە ئەدىبلەرنىڭ قېتىرقىنىپ تەتقىق قىلىشى نەتىجىسىدە تەدرىجىي شەكىللىنىدىغان بىر مەسىلە. ئاللاھ ئۇلارنىڭ قابىلىيىتى ۋە غەيرەت ـ شىجائىتىگە كۆرە قۇرئان قىسسىلىرىنىڭ سىرىدىن بىرنى يېشىپ بېرىشى مۇمكىن.

ئەمدى، دىنىي غايىنىڭ سەنئەت غايىسى ئىچىدە قانداق ئېرىپ كەتكەنلىكىگە ياكى سەنئەت غايىسىنىڭ دىنىي غايە ئىچىدە قانداق ئېرىپ كەتكەنلىكىگە قاراپ باقايلى! شۇنداق دەپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، گۈزەللىك ــ ھەم نىشانلانغان غايە ھەم قوللىنىلغان ۋاستىدۇر. ئەنە شۇ چاغدا، ياراتقۇچى ۋە پەرىشتىلەردىن باشقىسى شەكىللەندۈرەلمەيدىغان ئاجايىپ مۇكەممەل بىر ئارىلاشما ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

ئاۋۋال، قۇرئاندىكى پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنىڭ غايىسىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقايلى! پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنىڭ ساناپ تۈگەتكۈسىز دەرىجىدە كۆپ غايىنى ئۆزىنىڭ نىشانى قىلغانلىقىنى بەكمۇ ئاسان بىلىۋالالايمىز. بۇ غايىلار ـ ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى، يەنى يامانلىقنىڭ ئوبدان تەربىيىلەنگەن، سىستېمىلىق ۋە سان ـ ساناقسىز ئەسكەرلىرى بىلەن ياخشىلىقنىڭ ئاز، تارقاق ۋە مەزلۇم قوللىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشتۇر. بۇلار ئىنسانىنىڭ شەرت ـ شارائىتى بىلەن ئارزۇ ـ ھەۋىسى ئوتتۇرىسىدىكى؛ بۇلار لاي بىلەن روھ ئارىسىدىكى؛ پەيغەمبەر بىلەن ئۇنى ئىنكار قىلغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى؛ پەيغەمبەر بىلەن ئائىلىسى، يەنى بەزىدە ئايالى (لۇت)، بەزىدە ئوغلى (نۇھ) ۋە بەزىدە دادىسى (ئىبراھىم) ئارىسىدىكى كۈرەشتۇر.

بىر تال يىپ پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر ـ بىرىگە باغلاپ تۇرىدۇ ۋە ئۇ پۇختا، مۆجىزىلىك، نەپىس توقۇلمىسىدا ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

بىر تال يىپ...

بۇ بىر كۈرەشتۇر.

پەيغەمبەر داۋاسىنى باشلىغان كۈندىن ئېتىبارەن پۈتۈن دۇنيا ئۇنىڭغا قارشى چىقىشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ ھۇزۇر ۋە خاتىرجەملىكى يوقىلىپ، رىزقى تۈگەيدۇ. ئۇنىڭغا قارشى ھۇجۇملار كۆپىيىدۇ.

پەيغەمبەرلىك كېلىشتىن بۇرۇن، ھەزرىتى مۇھەممەد سىرتقى جەھەتتىن ھۇزۇر ـ ھالاۋەتتە، ئەمما ئىچكى جەھەتتە بۇرۇختۇرمىلىق ئىچىدە ياشايتتى. ۋەھيى كېلىشكە باشلىغاندىن كېيىن، ئىچكى ھۇزۇرىنىڭ بايراقلىرى يۇقىرى ئۆرلەپ، روھنىڭ ئىچىدە

www.munber.org

لەپىلدەيدۇ، ئەمما سىرتقى جەھەتتىكى ھۇزۇر، راھەت ۋە ئىشەنچىنىڭ مەنبەسى قۇرۇپ كېتىدۇ.

ھەزرىتى شۇئەيب ــ ۋەھيى كېلىشتىن بۇرۇن، مىللىتىنىڭ ھۆرمەت ـ ئېتىبارىغا سازاۋەر بىرى ئىدى. ۋەھيى كەلگەندىن كېيىن، مىللىتى ئۇنى مەسخىرە قىلىشقا باشلىدى. بۇرۇنقى مۇلايىم ۋە راستچىل بىرى، ئەمدى يالغانچى ۋە تۆھمەتخور دەپ قارىلاندى.

ھەزرىتى مۇھەممەد قۇرەيشلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئەڭ ئىشەنچلىك ۋە ئەڭ ھۆرمەتلىك بىرى ئىدى. ھەتتا ئۇ «ئەلئەمىين» دەپ ئاتالغاندى. ئەمما ۋەھيى كەلگەن كۈندىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ ھەققىدە «ساراڭ» بىلەن باشلىنىپ، «يالغانچى» بىلەن ئاخىرلاشقان مىڭلارچە بەتنام پەيدا بولدى. بۇرۇن، يىغىلىپ ئولتۇرغان يەرلىرىدە ئۇنى كۆرسە ئورۇنلىرىدىن دەس تۇرۇپ، ھۆرمىتىنى بىلدۈرىدىغان، ئارىلىرىدا چىققان تالاش ـ تارتىشلاردا ئۇنى ھاكىم قىلىپ سايلايدىغان، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلايدىغان ئادەملەر، ۋەھيى كەلگەندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ ۋە جىبرىئىلنىڭ رەببىگە (ناماز ئوقۇپ) سەجدە قىلىۋاتقان پەيتتە، ئۆلتۈرۈلگەن تۆگىنىڭ سېسىق ئۈچەيلىرىنى ئۈستى ـ بېشىغا قارىتىپ ئېتىشقا باشلىدى. ئەنە شۇ كۈنلەردە، ئۇنىڭ قىزى فاتىمەدىن باشقا قوغدىغۇچىسى يوق ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايسىز. ھەزرىتى مۇھەممەد رەببىنىڭ يولىدا نۇرغۇنلىغان ھاقارەت ۋە بالا ـ قازاغا دۇچار بولدى.

ھېچبىر پەيغەمبەر، گەرچە ئۇ ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەردىن بولسىمۇ، بالا ـ قازادىن قۇتۇلالمايدۇ. ئەكسىچە، ئىرادىسى چىڭغانسېرى بالا ـ قازاغا تېخىمۇ كۆپ مۇپتىلا بولىدۇ.

پەيغەمبەرلەر دۇچار بولىدىغان بالا ـ قازالار ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ يېنىدىكى دەرىجىلىرىگە ئاساسەن پەرقلىق بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇكسەك دەرىجىلىكى ــ بېشىغا ئەڭ كۆپ بالا ـ قازا كەلگىنىدۇر.

950 يىل ئىنكار قىلىنغان نۇھقا قاراڭ!

دادىسىنىڭ ئۆيىدىن قوغلىنىپ، ئوتقا تاشلانغان ئىبراھىمغا قاراڭ!

تۇتۇلۇپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلغان ۋە ئۆلۈم بىلەن تەھدىت سېلىنغان، ساراڭ ۋە يالغانچىغا چىقىرىلغان مۇساغا قاراڭ!

ئانىسى ۋە ئۆزىگە بەتنام چاپلانغان ئىساغا قاراڭ!

ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قاراڭ! بارلىق پەيغەمبەرلەر دۇچ كەلگەن بالا ـ قازالارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ بېشىغا كەلدى. شۇ قەدەر ئىدىكى، ھاياتىنىڭ ئەڭ نەۋقىران يىللىرىدا ھەر تۈرلۈك قىيىن ـ قىستاق، ئازاب ـ ئوقۇبەت، تۆھمەت، سۈيىقەست ۋە ئۇرۇش ـ جېدەلنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا مەركەزلەشكەنىدى.

مانا بۇ، ئۆزگەرمەس ئىلاھىي قانۇندۇر.

www.munber.org

پەيغەمبەرنىڭ دەرىجىسى قانچە يۇقىرى بولسا، دەۋا مۇجادىلىسى شۇنچە شىددەتلىك بولىدۇ.

چۈنكى ئۇنىڭ دەۋاسى ھاياتنىڭ نىزامىنى ئۆزگەرتىش، ھەق دەۋانى ئۆز ئەرشىگە قايتۇرۇش، گۈزەللىكنى، خەير ـ ئېھسان ۋە پەزىلەتنى ئەسلىگە قايتۇرۇش دېمەكتۇر. ئەمما بۇ قىممەتلىك ئامىللارنىڭ ھەممىسى ئاساسەن ھاياتنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ ۋە تەڭداشسىز پىكىر لىباسىنى كىيىدۇ. باتىل بولسا، ئۆزىنى قوشۇن قۇرۇش، ئۇنى رەتكە سېلىش ۋە قوراللاندۇرۇش ئارقىلىق قوغدايدۇ.

ھەق ـ تەڭداشسىز ۋە يۇمشاق لىباسىغا پۈركۈنۈپ ئالغا ئىلگىرىلىسە، باتىل ـ ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىرى ئارىسىدا ياشايدۇ. پەيغەمبەر ئاغزىنى ئېچىپ، رەببىگە دۇئا قىلىشقا باشلىسىلا، قاراڭغۇ زۇلمەتنىڭ بارلىق قوشۇنلىرى ئۇنىڭغا قارشى ھەرىكەتلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ۋە ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ: ﴿ئاللاھنىڭ ياردىمى قاچان كېلىدۇ؟﴾ دەيدىغان ۋاقتى كەلدى.

جاۋاب شەخسەن ئاللاھتىن كەلدى: ﴿ئاللاھنىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر﴾.[1]

قۇرئان بۇ مۇجادىلىنى پەقەت سەنئەتلىك ۋە مۆجىزىلىك شەكىلدىلا تەسۋىرلىمەيدۇ. بۇ يەردە مەنە (روھنىڭ جانلىق بەدەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدەك) شەكىل بىلەن ئورگانىك ھالدا باغلىنىشلىقتۇر.

بۇ شىددەتلىك ۋە قانلىق مۇجادىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، ئۇلارنى نىشانغا ئالماقچى ۋە قوللىماقچى بولغان غايىلەرنى بايقايسىز.

ۋەھيى ۋە ئەلچىلىكنى ئىسپاتلاش؛ بارلىق دىنلارنىڭ ۋە ئادەمدىن تارتىپ مۇھەممەدكىچە بولغان ھەممە پەيغەمبەرنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەنلىكىنى، پۈتۈن مۆئمىنلەرنىڭ بىر ئۈممەت ئىكەنلىكىنى، ئاللاھنىڭ بارلىق مەۋجۇداتنىڭ رەببى ۋە ياراتقۇچىسى ئىكەنلىكىنى، يەر يۈزىگە ئەۋەتىلگەن بارلىق دىنلارنىڭ ئەسلىدە يۈز ۋە قەلبىنىڭ ئاللاھقا ئىتائەت قىلىشى كېرەك ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدىغان بىرلا دىن ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ـ بۇ غايىلەرنىڭ بەزى شاخچىلىرىدۇر.

پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋەت مېتودلىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ. ئاۋازلىرى، مىللەتلىرى بىلەن سۆزلەشكەن تىللىرىمۇ ئوخشىمايدۇ.

ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھقا مۇناسىۋەتلىك بىرلا كەلىمىنى سۆزلەيدۇ: «لا ئىلاھە ئىللاھۇ ۋەھدەھۇ لا شەرىيكەلەھ (ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇ يالغۇزدۇر، شېرىكى يوقتۇر)».

[1] سۈرە بەقەرە 214 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئى قەۋمىم! ئاللاھقا ئىبادەت قىلىڭلار! سىلەرگە ئاللاھتىن باشقا مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر﴾.[1]

مال - مۈلۈك، ئارزۇ - ھەۋەس، ئەمەل - مەنسەپ، راھەت - پاراغەت، نازۇ - نېمەت، مال - دۇنيانىڭ ھېچقايسىسىغا قۇللۇق (بەندىچىلىك) قىلغىلى بولمايدۇ. يالغۇز ئاللاھتىن باشقا مەبۇد يوقتۇر، ئۇنىڭ شېرىكى يوقتۇر.

قىسسىلەر بىزگە، پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋەت مېتودلىرىنىڭ بىرلا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىش بىلەن بىرگە، مىللەتلىرىنىڭ ئۇلارغا قارشى بەرگەن ئىنكاسىنىڭمۇ ئاساسەن بىر - بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەرمەكتە.

ئىنكار، تۆھمەت، زۇلۇم، ئەزىيەت، ئەسكىلىك...

بۇلارغا سەۋر - تاقەت قىلالمىغان ۋە بەرداشلىق بېرەلمىگەن بىرمۇ پەيغەمبەر يوق.

﴿سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن!﴾[2]

سەۋرچان بول!

﴿(ئى مۇھەممەد!) (ئاللاھنىڭ يولىدا ساڭا يەتكەن ئەزىيەتلەرگە) سەۋر قىلغىن، سەۋرەڭ پەقەت ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەنلا قولغا كېلىدۇ﴾.[3]

قۇرئاندىكى قىسسىلەرنىڭ غايىلىرى ئارىسىدا ئاللاھقا دەۋەت قىلىش، ئاخىرەت كۈنىنى ئىسپاتلاش، مۆئمىنلەرگە خۇشخەۋەر يەتكۈزۈش، كاپىرلارنى ئاگاھلاندۇرۇش، دىننى ئىنكار قىلغۇچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئاللاھنىڭ قانۇنىنى تەتبىقلاش قاتارلىقلارمۇ بار. ئۇندىن باشقا، قىسسىلەر بىزگە ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇلار بىزگە ئاللاھنىڭ يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇلارنى كۆرگىنىدەك، ئىنسانىي مۇناسىۋەتلىرىنىڭ شەكىللىرىنى سىزىپ بېرىدۇ. بىزگە ئاتا - بالىلىق، قان - قېرىنداشلىق ياكى ئۆيلىنىش ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن تۇغقان، يۇرتداش، بىر مىللەت ۋە بىر رەڭدىن بولۇشنىڭ ئىنسانلارنىڭ ئارىسىدىكى ھەقىقىي مۇناسىۋەت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ھەقىقىي مۇناسىۋەت ئاللاھقا ئىمان ئېيتىشتۇر، ئاللاھ سۆيگۈسىدۇر.

مانا بۇ، ئەرشنىڭ رەببىگە كۆرە ئىشەنچ باغلاپ، بىر - بىرىگە باغلانغان مۇناسىۋەتتۇر.

---

[1] سۈرە ئەئراف 65 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە كەھف 28 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە نەھل 127 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

باشقا مۇناسىۋەتلەر بولسا، خۇيپەيل ۋە تۇغقاندارچىلىقتىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ئاللاھقا ئىمان ئېيتقۇچى ۋە ئىتائەت قىلغۇچى ئۇنىڭ ئۇستىدىن غالىپ كېلىدۇ.

قىسسىلەر بىزگە ئاللاھنىڭ مۆجىزىلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈشىدىكى كۈچ - قۇدرىتىنى نامايان قىلىپ بەرمەكتە. چۈنكى، بىزگە قانۇن دەپ بىلىنگەن قانۇن، بىز ئىنسانلارنىڭ قانۇنىدۇر. مەسىلەن، دېڭىز ئوتتۇرىدىن بۆلۈنمەيدۇ، ھاسا باشقا ھاسىلارنى يەۋېتىدىغان يىلانغا ئايلانمايدۇ. بۇ بىزگە نىسبەتەن قانۇندۇر. ئەمما ئاللاھقا نىسبەتەن، ئۇ پەقەت يارىتىلغان قۇل (بەندە) دۇر.

قانۇن ـ ئاللاھقا نىسبەتەن قانۇن ئەمەستۇر.

ئەمما ئۇ بىزگە نىسبەتەن قانۇندۇر. بىز ئۇنىڭغا ئوخشاش يارالغۇچى، ئاللاھ بولسا ياراتقۇچىدۇر.

قانۇنغا بويسۇنۇش ـ ئۇنىڭ بىز بىلەلمىگەن ۋە چۈشىنەلمىگەن ئەمرىدۇر. شۇڭا بىز ئۇنى مۆجىزە ياكى كارامەت دەپ ئاتايمىز. ھالبۇكى، ئەھۋال بۇنداق ئەمەس.

قۇرئان قىسسىلىرى بىزگە بۇ غايىلارنىڭ ئارىسىدا، ئاللاھنىڭ ئادەمنى يوقتىن قانداق بارلىققا كەلتۈرگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەرمەكتە. كائىنات بۇرۇن يوق ئىدى. ئاللاھ ئۇنى كەلىمىسى (ئەمرى) بىلەن بارلىققا كەلتۈردى. يەر يۈزىمۇ يوق ئىدى، ئاللاھنىڭ كەلىمىسى بىلەن مەيدانغا كەلدى. زېمىننىڭ تۇپرىقىدىن ئادەمنى ياراتتى. ئاللاھ بۇ مەخلۇقنى ھەققىدىكى قانۇنلىرىغا ئاساسەن، ئادەم نەسلىنىڭ ھەۋۋا بىلەن بىرلىشىشىدىن، يەنى بىر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ بىرلىشىشىدىن مەيدانغا كېلىشىنى ئىرادە قىلدى.

ئاندىن، ئاللاھ ئەر كىشى يېقىن يولمىغان ئايالدىن بىر ئەرنىڭ تۇغۇلۇشىنى ئىرادە قىلدى. ئاللاھنىڭ ئىرادە قىلغىنى بىر كەلىمە بولۇپ، ئۇ كەلىمە مەريەم ئوغلى ئىسا ئىدى.

بۇ بىر مۆجىزىمۇ ياكى كارامەتمۇ ۋەياكى ياراتقۇچىسىغا ئىتائەت قىلغان ۋە ئۇنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىز بىلمەيدىغان ھەقىقىي قانۇنمۇ؟

ئەسلى قانۇن ئاللاھنىڭ بۇرۇن ھېچقانداق ئىزناسى بولمىغان ئىنساننى ئاتا ـ ئانىسىز يارىتىشىدۇر.

ئىستىسنا ياكى مۆجىزە، ئىنساننىڭ بىر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ بىرلىشىشىدىن كېلىشىدۇر، بۇ كارامەتتۇر.

قانۇن ئىستىسنادىن نورمال ھالەتكە ئۆزگەرگەندىن كېيىن، بىز ئۇنى كارامەت، ئىستىسنا ياكى مۆجىزە دەپ ئاتىۋالدۇقمۇ؟

بۇ غەلىتىلىك ئەمەسمۇ؟!

www.munber.org

قۇرئاندىكى قىسسىلەرنىڭ غايىلىرىنى ساناپ ئۆتمەي بولمايدۇ. بىز قىسسىنىڭ دىنىي غايىگە قانداق ماسلاشتۇرۇلغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ غايىنى سەنئەت بىلەن قانداق ئىپادىلىيەلىگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتمەكچىمىز.

«ئەتتەسۋىرۇل فەننىي فىل قۇرئان» ناملىق كىتاب بۇ نۇقتىنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ بەرمەكتە.

قۇرئان قىسسىلىرىنىڭ دىنىي غايىگە ماسلىشىشى ئۇنىڭ ئىپادىلىنىش مېتودى، تېمىسى ۋە تەسىرچانلىقىغا چوڭقۇر تەسىر قىلدى.

بىر قىسسىنىڭ بىر نەچچە يەردە، بىر نەچچە خىل ئەھۋالدا قايتا ـ قايتا كېلىشى ـ دىنىي غايىگە ماسلىشىشىنىڭ تۈنجى تەسىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بۇ تەكرارلىنىش كۆپىنچە ھاللاردا بىر قىسسىنى پۈتۈنلەي ئەمەس، بەلكى بەزى قىسىملىرىنىڭ تەكرارلىنىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تەكرارلانغان قىسىملارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇنىڭدىكى ئىبرەتلىك يەرلەرگە دەل ۋاقتىدا قويۇلغان ئىشارەتلەردۇر. قىسسىنىڭ تولۇق قىسمى ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تەكرارلىنىدۇ، ئەمما بۇ ئەھۋال بەكمۇ ئاز كۆرۈلىدۇ. ئىنسان تەكرارلانغان بۇ قىسىملارنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن تەھلىل يۈرگۈزسە، ئۇنىڭ بۇ ئۇسلۇبقا تامامەن ئۇيغۇن كەلگەنلىكىنى، بەرمەكچى بولغان ئىلھامنى بەرگەنلىكىنى، ئىپادىلىمەكچى بولغان مەزمۇنغا ماس ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇلارنى كۆرسىتىپ بېرەلىگەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ. بۇ سەنئەت ئالاھىدىلىكى دەخلى ـ تەرۇزغا ئۇچرىماي تۇرۇپ مەيدانغا كېلىدۇ. ھەتتا، مەيدانغا كەلگەن نەرسە ئۇنىڭدىكى مەخپىي سەنئەت قىممىتىگە بېرىپ تاقىلىدۇ ۋە بۇ سەنئەت قىممەتلىرىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ.

ھەزرىتى مۇسانىڭ قىسسىسى قۇرئاندا تەخمىنەن ئوتتۇز يەردە كەلگەن.

ئۇنىڭ قىسسىسى قۇرئاندا ئەڭ كۆپ تەكرارلانغان، شۇنداقلا ۋەقەلىككە ئەڭ باي قىسسىدۇر.

ئۇنىڭ قىسسىسىنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاشقا توغرا كەلدى. ئالتە يەردىن باشقا يەرلەردە، قىسسىنىڭ پۈتۈنلەي تەكرارلانمىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. قىسسىنىڭ بىر قىسمى تەكرارلانغان ۋاقىتتا، تەكرارلانغانلىقى تۈپەيلىدىن يېڭى بىر نەرسىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ. بىز «خىيال» دەپ ئويلىغان بىر نەرسىنى... ئۇنى تەسەۋۋۇر قىلغان ۋاقتىڭىزدا، يېپيېڭى، ھەيران قالارلىق ۋە ئىلھاملاندۇرغۇچى ھېسسىياتقا چۆمىسىز.

بۇ، ئۇلۇغ ھېكمەت ۋە مۇھىم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تەكرارلانغان پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئۇيغۇن كەلگەندەك، ھەزرىتى مۇسانىڭ قىسسىگە ۋە ھەزرىتى ئىبراھىمنىڭ تەخمىنەن يىگىرمە يەردە تەكرارلانغان قىسسىگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ.

تەكراردىن باشقا...

www.munber.org

قۇرئاندىكى قىسسە دىنىي مەقسەتكە ماس كەلگەن بولۇپ، بۇنىڭ تەسىرى بىلەن، بۇ مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا يېتەرلىك مىقدارى بېرىلمەكتە ۋە شۇنىڭغا ماس شەكىلدە تەسۋىرلەنمەكتە. شۇڭا، بىرىدە قىسسىنىڭ باش تەرىپى، يەنە بىرىدە ئوتتۇرا قىسمى ۋە باشقا بىرىدە ئاخىرقى قىسمى بايان قىلىنماقتا. بەزىدە تولۇق بايان قىلىنسا، بەزىدە مەلۇم بىر قىسمى بىلەن چەكلەنمەكتە ۋە بەزىدە ئۇ يەردىن - بۇيەردىن ئۈزۈندە ئېلىنماقتا. يەنى ئىبرەت بولىدىغان ۋە بۇ تارىخىي مەقسەتكە يەتكۈدەك شەكىلدە...

ئەمما قۇرئان كەرىم تارىخ كىتابى ئەمەس. ئۇنىڭدا، بىرئاز تارىخىي ۋەقەلەر بولسىمۇ، ئۇ تارىخ ئەمەس. ئۇ پەقەت ئاللاھقا دەۋەت قىلىدىغان كىتابتۇر.

پەيغەمبەرلەرنىڭ تۇغۇلۇشىنى بايان قىلىش بىلەن باشلانغان قىسسىلەر بار. بۇ تۇغۇلۇشنىڭ مۆھىملىقى ۋە ئىلھام بەرگۈچى تەسىرى تۈپەيلىدىن قىسسىلەر ئۇلارنىڭ تۇغۇلۇشىنى چۆرىدىگەن ھالدا بايان قىلىنغان. مەسىلەن، ھەزرىتى ئادەمنىڭ بارلىققا كېلىشى بۇيرۇق ۋە ئاللاھنىڭ روھقا پۈۋلىشى بىلەن ۋۇجۇدقا چىققان.

مەسىلەن، ھەزرىتى ئىسا ــ ئانىسىغا ھېچقانداق ئەر كىشى يېقىنلاشماي تۇرۇپ تۇغۇلغان. ھەزرىتى مۇسا بولسا، فىرئەۋن بەنى ئىسرائىل قەۋمىدە تۇغۇلغان ئوغۇل بوۋاقلارنى قەتلى قىلىۋاتقان ۋاقىتلاردا تۇغۇلغان. ئاللاھنىڭ تەقدىرى بىلەن، ھەزرىتى مۇسا بۇ قەتلىئامنىڭ مەنبەسى بولغان فىرئەۋننىڭ خان سارىيىغا بوۋاق چېغىدا كېلىش ئارقىلىق بۇ خەتەردىن قۇتۇلۇپ قالغان. شۇنداق قىلىپ، خەتەرنىڭ خادىسىغا بىخەتەرلىك بايرىقى ئېسىلدۇ، ئاللاھ تەدبىرىنى تاماملايدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىرادىسى ئورۇندىلىدۇ.

بەزى قىسسىلەردە، پەيغەمبەرنىڭ تۇغۇلۇشى ھەققىدە مەلۇمات يوق بولۇپ، قىسسە ئۇنىڭ باللىق ياكى ياشلىق دەۋرىدىن باشلىنىدۇ. چۈنكى بۇ مەسىلىنىڭ قىسسە بىلەن ئانچە بەك ئالاقىسى يوق.

ھەزرىتى يۈسۈفنىڭ قىسسىسى ــ ئۇنىڭ كىچىك ۋاقتىدا كۆرگەن چۈشى بىلەن باشلىنىدۇ. ئۇندىن كېيىنكى ھاياتىدا چۈشلەر ئاساسلىق رول ئوينايدۇ. نىھايەت، چۈشكە ئۇنىڭغا سۈيىقەست قىلغان ۋە ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئاز قالغان قېرىنداشلىرىنىڭ سەجدە قىلىش تەبىرى بېرىلىدۇ.

ھەزرىتى ئىبراھىمنىڭ قىسسىسى ــ ئاسمانغا بېقىپ، ئىنسانلارنىڭ ئاۋۋال پەيدا بولۇپ، كەينىدىن يوقاپ كېتىدىغان جىسىملار ــ يۇلتۇزلارغا چوقۇنۇشى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈۋاتقان نەۋقىران ۋاقتىدىن باشلىنىدۇ.

ھەزرىتى داۋۇدنىڭ قىسسىسى ـ جەڭ ھەققىدە ھېچقانداق مەلۇماتى بولمىغان، ئەمما ھايات ئۇنى زامانىدىكى ئەڭ خەتەرلىك ئۇرۇش قەھرىمانى جالۇت بىلەن ئېلىشىشقا ئۈندىگەن ياش ۋاقتىدىن باشلىنىدۇ. مۆلايىم پادىچى ياۋۇز دۈشمىنىنى يېڭىدۇ. چۈنكى ئاللاھ رەھىم - شەپقەتسىز جالۇتنىڭ ئەمەس، بەلكى يۇۋاش، مۆلايىم داۋۇتنىڭ يېنىدا ئىدى.

www.munber.org

ئوتتۇرا ياشتىن ھالقىغان پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى بار. نۇھ، ھۇد، سالىھ، شۇئەيب ۋە ئۇلاردىن باشقا كۆپلىگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى شۇنداق. قۇرئان بىزگە ئۇلارنىڭ تۇغۇلۇپ ـ يېتىلىشى ۋە ياشلىق ھاياتى ھەققىدە ھېچقانداق مەلۇمات بەرمەيدۇ. شۇڭا كۆز ئالدىمىزغا، تۇيۇقسىزلا رەببىنىڭ ئەلچىلىكىگە تاللانغان، بىردىنلا سەھنىدە پەيدا بولۇپ قالغان ۋە ئۇ سەھنىدە ئاساسلىق رول ئويناشقا باشلىغان پەيغەمبەرلەر كېلىدۇ.

قۇرئاندا بەزى قىسسەلەرنىڭ ۋەقەلىكلىرى تولۇق ۋە تەپسىلىي بايان قىلىنغان؛ بەزىلىرىنىڭ مەلۇم قىسىملىرى تەسۋىرلەنگەن. ھەزرىتى مۇسا، ئىبراھىم ۋە نۇھنىڭكىدەك ئۇزۇندىن ئۇزۇن بايان قىلىنغان قىسسەلەر بار. ھەزرىتى ھۇد، سالىھ، لۇت ۋە شۇئەيبنىڭكىدەك قىسقا قىسسەلەر؛ ھەزرىتى زەكەرىيا، ئەييۇب ۋە يۇنۇسنىڭكىدەك ناھايىتى قىسقا قىسسەلەرمۇ بار. ئۇندىن باشقا، ھەزرىتى ياقۇبنىڭكىدەك باشقىلارنىڭ قىسسىگە قىستۇرۇلۇپ ئۆتۈپ كەتكەن قىسسەلەرمۇ بار. ئۇنىڭ قىسسىسى ھەزرىتى يۇسۇف قىسسىسىنىڭ باش ـ ئاخىرىغا قىستۇرۇلۇپ ئۆتۈپ كەتكەن. ياقۇب ئەلەيھىسسالام ئۆلۈش ئالدىدا ئوغۇللىرىدىن: «مەندىن كېيىن قالساڭلار، كىمگە ئىبادەت قىلىسىلەر؟» دەپ سورىدى.

قۇرئاندا ئىسمى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈلگەن، ئەمما قىسسىسى بايان قىلىنمىغان پەيغەمبەرلەرمۇ بار. مەسىلەن: ھەزرىتى ئىدرىس، ئەليەسەئ ۋە زۇلكىفل قاتارلىقلار. ئۆڭكۈر ئەھلى (ئەسھابۇل كەھف) نىڭ قىسسىسى بايان قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىسملىرى ۋە قانچە كىشى ئىكەنلىكى تىلغا ئېلىنمىغان. پەقەت ئۇلارنىڭ بىر ئىت بىلەن بىللە ئۆڭكۈردە (309 يىل) تۇرغانلىقىلا تەسۋىرلەنگەن.

پەيغەمبەر، ئەۋلىيا ۋە سالىھ كىشىلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلغان قۇرئاننىڭ ئۇسلۇبى مانا مۇشۇنداق ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. ئۇسلۇبى ھەرخىل بولغاندىن سىرت، ھەم سەنئەت خاراكتېرىغا ھەم تارىخىي تۇسقا ئىگە. بۇ ئىككى غايە دىن ياكى دەۋەت يۆنىلىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. مۇنداق دېيىلگەندى: قۇرئان سەنئەت گۈزەللىكىنى پسىخولوگىيىلىك تەسىر ئۈچۈن ۋاستە قىلغاندى. ئۇ، سەنئەت گۈزەللىكى تىلى بىلەن نەپسنىڭ دىنىي تۇيغۇسىغا قىلىنغان خىتابتۇر.

قىسسىلەرنى بايان قىلىش ئۇسلۇبىنىڭ خىلمۇخىللىقىغا قاراڭ! بەزىدە ئاۋۋال قىسسىنىڭ خۇلاسە قىسمى، كەينىدىن تەپسىلاتى بايان قىلىنىدۇ. ‹ئەسھابۇل كەھف› نىڭ قىسسىسى ئەنە شۇنداق بايان قىلىنغان. بەزىدە قىسسىنىڭ ئاقىۋىتى، مەقسىدى ۋە نەتىجىسى بېرىلىپ، ئاندىن بېشىدىن تارتىپ تەپسىلىي چۈشەندۈرۈلىدۇ. ھەزرىتى مۇسانىڭ «قەسەس سۈرىسى» دىكى قىسسىسى ئەنە شۇ شەكىلدە چۈشەندۈرۈلگەن. بەزىدە قىسسە بىر چۈش بىلەن باشلىنىدۇ، كەينىدىن ۋەقەلىك خۇددى شۇ چۈشنىڭ تەبىرىدەك، ئۇنىڭغا ئۇلىنىپ داۋاملىشىدۇ. چۈش ئەمەلىيەتكە ئايلانغان ۋاقىتتا، قىسسە ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇلىدۇ. بەزىدە قىسسە مۇقەددىمىسىز (قاق

www.munber.org

ئوتتۇرىدىنلا) باشلىنىپ، يەنە خۇلاسىسىز ئاياغلىشىدۇ. بەزىدە قىسسە بىر چوڭ بىلەن باشلىنىپ، ئۇنىڭ تەبىرى بىلەن ئاياغلىشىدىغان كىنو فىلىمىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ھەزرىتى يۇسۇفنىڭ 28 كۆرۈنۈشكە بۆلۈنگەن قىسسىسى بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر. ھەربىر كۆرۈنۈش ئىنچىكە ۋە ئىلھام بەخش ئەتكۈچى نۇرغۇنلىغان تەپسىلاتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ. كۆرۈنۈشلەرنىڭ ئارىسىدا پەردىلەر يېپىلىدۇ. ئىككى كۆرۈنۈش ئارىسىدىكى بۇ پەردىلەر تاماشىبىن تەسەۋۋۇرىنىڭ ھەرىكەتكە ئۆتۈشى ئۈچۈن پايدىلىقتۇر. ئارىدا ھەرخىل تاسادىپىيلىقلار بار. بەزىدە بۇ تاسادىپىيلىقلار باش قەھرىمان ۋە تاماشىبىندىن ساقلىنىدۇ. بۇنىڭدىكى مەقسەت، تاسادىپىيلىققا ھەر ئىككىسىنىڭ بىرلا ۋاقىتتا دۇچ كېلىشى ئۈچۈندۇر. «كەھف سۈرىسى» دە ھەزرىتى مۇسا بىلەن سالىھ بەندە ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر بۇنىڭ مىسالىدۇر. ھەزرىتى مۇسا قۇرئاندا ئىسمى بىلدۈرۈلمىگەن بىرى بىلەن ئۇچرىشىدۇ. ئۇنىڭ خىزىر ئىكەنلىكى پەرەز قىلىنماقتا. ئەمما قۇرئان ئۇنىڭ ئىسمىنى بەرمەيلا، ھەزرىتى مۇسانىڭ ياش ھەمراھى بىلەن بىللە يولغا چىققانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن كۇپايىلەنگەن.

﴿ئۇ ئىككىسى (بېلىقنى ئۇنتۇغان چوڭ تاشنىڭ يېنىدا) بىزنىڭ بەندىلىرىمىزدىن چوڭ مەرھەمەتىمىزگە ئېرىشكەن ۋە بىزنىڭ ئۆزىمىزگە خاس ئىلمىمىزنى (يەنى ئىلمى غەيبنى) بىز بىلدۈرگەن بىر بەندىنى ئۇچراتتى﴾.[1]

بۇ، ئاللاھ تەسۋىرلەپ ئۆتكەندەك، ئاللاھنىڭ بەندىلىرىدىن بىرىنىڭ كۆرۈنۈشىدۇر.

ئۇنىڭ ئىسمى ئەسلى ماھىيىتىگە ئۆتۈپ كەتتى...

بىز ئەسلىنى بىلمىگەن بولساق، ئۇنىڭ ئىسمى ۋە سىرتقى كۆرۈنۈشى قايسى شەيئىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيتتى؟

ھەزرىتى مۇسا ۋە مەرھەمەتلىك، ئىلىملىك بەندە بىلەن يولغا چىقتۇق. تۇساتتىنلا بىر تاسادىپىيلىققا دۇچ كەلدۇق.

بۇ مەرھەمەتلىك بەندە دېڭىزدا جان باقىدىغان يوقسۇللارنىڭ كېمىسىنى تېشىۋەتتى، يولدا ئۇچرىغان كىچىك بىر بالىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئۇلارغا يېمەك ـ ئىچمەك بېرىش، قوندۇرۇش ۋە مېھمان قىلىشنى رەت قىلغان پىخسىقلار شەھرىدە ئۆرۈلۈپ چۈشەي دەپ قالغان تامنى تۈزەپ قويدى. بۇ نېمىدېگەن زىتلىق؟!...

ھەزرىتى مۇسا بۇنىڭغا سەۋر قىلالمىدى. شۇنىڭ بىلەن، ھەزرىتى مۇسا، ھەمراھى ۋە بىزگە نامەلۇم بولغان سىر ئاشكارىلاندى.

بەزىدە، قۇرئان دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بىر ئۇسلۇب قوللىنىپ، ئىشنىڭ سىرىنى ئوقۇرمەن ياكى تاماشىبىنغا ئاشكارىلايدۇ، ئەمما باش قەھرىماندىن يوشۇرىدۇ. ھەزرىتى لۇتنىڭ قىسسىسىگە قاراڭ!

---

[1] سۈرە كەھف 65 ـ ئايەت.

www.munber.org

پەرىشتىلەر ئۇنىڭ يېنىغا باردى. بىز (ئوقۇرمەنلەر) ئۇلارنىڭ لۇتنى قۇتۇلدۇرماقچى بولغانلىقىنى بىلىپ تۇرىمىز، ئەمما لۇت بۇ ئىشنىڭ سىرىنى بىلمىگەچكە، ئۇلارنىڭ زىيارىتىگە ئىچى پۇشتى ۋە ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇگۈن دىشۋارچىلىق بىر كۈن» دېدى.

بىز ئۇنىڭ مېھمانلىرىدىن ئەنسىرەپ، ئەيمىنىپ تۇرغانلىقىغا كۆلمەكتىمىز.

بىز ئۇلارنىڭ پەرىشتىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. بۇخىل (سەنئەت شەكلىدە) تەسۋىرلەش كۆپىنچە ھاللاردا مەسخىرە شەكلىدە بولىدۇ. بىز لۇتقا ئىچ ئاغرىتىش بىلەن بىرگە، مىللىتىنى مەسخىرە قىلماقتىمىز.

سىز ئۇنىڭ مىللىتىنىڭ ئەھۋالىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭ! ئۇلار لۇتنىڭ ئۆيىگە ياش يىگىتلەرنىڭ كەلگەنلىكىگە دائىر خۇشخەۋەرنى ئاڭلاپ، دەرھال ئۇ يەرگە يېتىپ كېلىشتى. سىز (ئوقۇرمەن بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن) ئۇلارنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ئېغىر ئازابنىڭ بۇ كېلىشكەن، ياش يىگىتلەر قىياپىتىگە كىرىۋالغانلار تەرىپىدىن كېلىدىغانلىقىنى بىلىسىز.

سىز كۆڭلىڭىزدە لۇتنىڭ مىللىتىنى زاڭلىق قىلمامسىز؟ قۇرئان ئۇلار ۋە لۇت ھەققىدىكى سىرنى ۋاقتىلىق يوشۇردى ۋە سىزگە ئاشكارىلىدى.

قۇرئان قىسسىلىرىدە سەنئەتلىك تەسۋىرلەرگە سەنئەتلىك ئىپادىلەر قوشۇمچە قىلىنغان. بىر چوتكا (جانلىق) رەسىم تاختىسىغا تېگىشى بىلەنلا ھايات باشلىنىپ كېتىدۇ. ۋەقە كۆز ئالدىڭىزدا ھەققىي رەۋىشتە نامايان بولۇشقا باشلايدۇ. ئاندىن تىياتىر ساھەسىدە ئېيتىلغاندەك، ئىلھام بەخش ئەتكۈچى تۈرتكە، يەنى تازىلاش تۈرتكىسى كېلىدۇ.

ئاندىن قىسسىلەردىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ شەخسىيەتلىرى كۆز ئالدىڭىزدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلايدۇ. ھەر بىر شەخسىيەت، ئۆزى تەۋە بولغان پەيغەمبەرنىڭ پسىخولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكى ۋە روھىي قۇرۇلمىسىنى باشقا ـ باشقا شەكىللەر بىلەن، ئۇنى ھەر تۈرلۈك ھايات يوللىرىنىڭ مەركىزى قىلغان ئاساستا تەسۋىرلەپ بېرىدۇ.

ئەنە ئۇ، ھەمىشە شۈكرى ئېيتقان ۋە داۋاملىق سەۋر ـ تاقەت قىلغان نۇھتۇر. قەۋمىنى ھەق دىنغا 950 يىل دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، مۆئمىنلەرنىڭ سانى كۆپەيمەيدۇ، كاپىرلارنىڭ سانى كۆپىيىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ دەۋىتىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. بۇ قانداق سەۋر ـ تاقەت، بۇ نېمىدېگەن چىدامچانلىق؟!

مانا بۇ بولسا، غەيرەت ـ شىجائەتلىك، كۈچلۈك، تەۋەككۈلچى ۋە قەھرىلىك مۇسادۇر.

ئۇ، مىسىر كوچىلىرىدا كېتىۋاتىدۇ. قەۋمىدىن بىرى بىر مىسىرلىق بىلەن جېدەللىشىۋاتقان ئىكەن. ئۇ ئۇنىڭدىن ياردەم تەلەپ قىلدى. مۇسا مىسىرلىققا قاراپ ئېتىلدى.

www.munber.org

﴿مۇسا ئۇنى مۇشت بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويدى﴾.[1]

شەخسىيىتىدىكى تەۋەككۇلچىلىك ۋە ئەسەبىيلىك، ئۇنىڭ روھىي قۇرۇلمىسىنىڭ بىر پارچىسىدۇر. ئەنە ئۇ، ئون يىلدىن كېيىن سىنادا كېتىۋاتىدۇ. ئاللاھ ئۇنى ھاسىسىنى يەرگە تاشلاشقا بۇيرىدى. ئۇ ھاسىسىنى تاشلىدى. نېمە كۆرسۇن؟ ـ دېمەمسىز. ھاسا ئەجدىھاغا ئايلاندى. مۇسا ئۇنى كۆرۈپلا ئارقىسىغا داجىدى...

ئۇلۇغ ئاللاھ ئۇنى قورقماسلىققا بۇيرۇدى.

﴿ئى مۇسا! قورقمىغىن، مېنىڭ ھۇزۇرۇمدا پەيغەمبەرلەر ئەلۋەتتە قورقمايدۇ﴾.[2]

ئاردىن بىر نەچچە يىل ئۆتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ تەۋەككۇلچى ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىگەن ھالدا، ئاللاھتىن بىر نەرسە تەلەپ قىلدى:

﴿پەرۋەردىگارىم! ماڭا ئۆزەڭنى كۆرسەتكىن، سېنى بىر كۆرۈپ ئالاي، ـ دېدى﴾.[3]

ئۇلۇغ ئاللاھ ئۇنىڭغا ھەرقانداق ئىنساننىڭ، ھەتتا تاغلارنىڭمۇ بۇنىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

﴿«مېنى (بۇ دۇنيادا) ھەرگىز كۆرەلمەيسەن (چۈنكى ئىنساننىڭ ئاجىز تېنى بۇنىڭغا تاقەت قىلالمايدۇ). لېكىن تاغقا قارىغىن، ئەگەر تاغ ئورنىدا مەھكەم تۇرالىسا، مېنى كۆرەلەيسەن» دېدى. پەرۋەردىگارى تاغقا تەجەللى قىلىش بىلەن، تاغنى تۈپتۈز قىلىۋەتتى، مۇسا بىھوش بولۇپ يىقىلدى. ئۇ ھوشىغا كېلىپ: «(پەرۋەردىگارىم!) سەن پاكتۇرسەن، ساڭا تەۋبە قىلدىم، مەن (سېنىڭ ئۇلۇغلۇقۇڭغا) ئىشەنگۈچىلەرنىڭ ئەۋۋىلىمەن»﴾.[4]

ئاندىن ئۇ قەۋمىنىڭ يېنىغا قايتىپ باردى ۋە ئۇلارنىڭ ئالتۇندىن ياسالغان موزاي ھەيكىلىگە چوقۇنۇۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ھارۇننى ئۇلار بىلەن بىرگە قويۇپ كەتكەندى ۋە تەۋرات تاختىلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى قايتىپ كەلگەندى. قەۋمىنىڭ قىلىقىنى ئۇقۇپ، قولىدىكى تاختىلارنى چۆرۈپ تاشلىۋەتتى.

دەرغەزەپ بولغان مۇسا ئۆزىنىڭ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى ۋە قېرىندىشى ھارۇننىڭ چاچ ـ ساقىلىدىن تۇتۇپ، كۈچەپ تۇرۇپ ئۆزىگە تارتتى.

ھارۇن ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

﴿ئى قېرىندىشىم! مېنىڭ ساقىلىمنى ۋە چېچىمنى تارتمىغىن، مەن ھەقىقەتەن سېنىڭ، ئىسرائىل ئەۋلادىنى بۆلۈۋېتىپسەن، سۆزۈمگە دىققەت قىلماپسەن، دېيىشىڭدىن قورقتۇم﴾.[5]

---

[1] سۈرە قەسەس 15 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە نەمل 10 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئەئراف 143 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ئەئراف 143 ـ ئايەت.
[5] سۈرە تاھا 94 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

هارۇن مۇسانى بىزدىنمۇ ياخشىراق چۈشىنەتتى. ئەگەر هارۇن مۇسا يوق ۋاقىتدا بۇ ئىشقا ئارىلىشىپ، قەۋمنى ئىككىگە بۆلگەن بولسا، مۇسا ئۇنىڭ چاچ ۋە ساقاللىرىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ: «نېمە ئۈچۈن مېنىڭ قايتىپ كېلىشىمنى ساقلاپ تۇرماي، ئىسرائىل ئەۋلادىنى بۆلۈۋەتتىڭ؟» دەيتتى.

بۇ، ئاللاهنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىغان ۋە ئۇنى باشقىلاردىن قىزغىنىدىغان ئىنساننىڭ ئەسەبىيلىكىدىن بىر كۆرۈنۈشتۇر.

هەققە ئاشىق، ئىنسانلارغا مۇلايىم، مەخلۇقاتلارغا كۆيۈمچان، ئاللاهنىڭ ئەمرىنى ئاتىلىق هېس ـ تۇيغۇلىرىدىن ئۈستۈن كۆرىدىغان، هەتتا ئۆيقۇسىدا ئوغلىنى بوغۇزلاپ چۈش كۆرگەن ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ چۈشى راست بولغانلىقى ئۈچۈن ئاللاهنىڭ ئەمرىنى ئۆزىنىڭ ئاتىلىق هېس ـ تۇيغۇلىرىدىن ئەۋزەل بىلگەن هەزرىتى ئىبراھىمنىڭ شەخسىيىتى كۆز ئالدىمىزدىن ئۆتىدۇ.

كۆتۈرەڭگۈ روھ، شەپقەتلىك خاراكتېر، مۇلايىملىق ۋە مەرھەمەت پۈتۈن هاياتىغا سىڭىپ كەتكەن بولۇپ، خۇددى ۋۇجۇدتىكى قاندەك ئۇرغۇپ تۇرىدۇ ۋە ئاخىرىدا ئۇ، شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاهنىڭ: ﴿ئاللاھ ئىبراھىمنى دوست تۇتتى﴾[1] دېگەن سۆزىگە نائىل بولىدۇ.

بىز، ئاللاهنىڭ پەيغەمبەرلەر قىسسىلىرىنى بايان قىلىش، تەسۋىرلەش ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ شەخسىيەتلىرىنى ئىپادىلەش ئۇسلۇبىدىكى مۆجىزىلەر ھەققىدە كۆپ توختالمايمىز. چۈنكى بۇ، بەكمۇ چوڭ ھەجىملىك تېما بولۇپ، پات ئارىدا تۈگىتەلىشىمىز مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا بىز پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بىرلىكتە ئوقۇش ۋاقتى كەلدى دەپ ئويلايمىز.

[1] سۈرە نىسا 125 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org